

K padesátiletému jubileu král. české hospodářské akademie v Táboře.

Napsal prof. Dr. Emanuel Schindler.

Hospodářská akademie v Táboře dovršila v roce právě uplynulém padesát let svého trvání. Přesně řečeno, trvání ústavu, z něhož v nynější své podobě vyšla. V každém případě však jubileum, pro české odborné učiliště vzácné!

Za dobu tu prožil ústav vývoj — někdy snad až příliš — pohnutý. A nelze se tomu ani diviti, neboť jest především spjat s vývojem celého zemědělského školství, jež samo prochází dlouhými lety tápání a hledání, nežli se ustaluje. Působí tu kromě toho i vliv doteku a někdy i průseku obou okruhů zemské a státní ingerence v oboru zemědělského školství. Konečně — last not least — i poměry politické a osobní. O všem tom se zde šířiti nechci, ponechávaje péru povolanějšímu, aby vylicilo poměry a příčiny onoho vývoje, právě tak jako postup vlastního vybudování ústavu po stránce osobní a věcné.*) Omezím se v podstatě na to, že vytknu hlavní etapy vývoje organizace ústavu co do cíle studijního, doby studijní a podmínek vstupu.

Počátek ústavu souvisí s usnesením českého sněmu ze dne 13. dubna 1864, jímž upravena organizace hospodářského školství v Čechách, přenechaného dosud leda soukromé iniciativě.

Sněm usnesl se tu především, že »zřizování a vydržování hospodářských učilišť zůstává se působností oněch kruhů, jejichž prospěch toho vyhledává (osobám soukromým, obcím a spolkům). Trvání alespoň dvou hospodářských aneb hospodářsko-průmyslových učilišť a to jednoho s vyučovacím jazykem českým, druhého s vyučovacím jazykem německým, pojišťuje se z důchodů zemských. Taková hospodářská učiliště, jejichž uspořádání podstatně je přiměřené zásadám zemskému výboru za všeobecné měřítko vydaným a která dostávají podpory z fondu zemského, prohlašují se za ústavy zemské.«

Pokud jde o vlastní organizaci, rozlišuje usnesení sněmu tři druhy hospodářských škol:

A) Školy rolnické, jichž účelem jest, »aby se mladíkům, národní škole odrostlým, kteří se připravují k hospodaření na menších statcích (selských hospodářstvích) aneb k službě za výpomocné orgány při správě větších statků, opatřily při přispívání

na téměř 8 mil. — 45—46⁰/₀₀ obyvatelstva, kdežto v Německu 1913 jen 1,838.750 čili 27¹/₂⁰/₀₀ obyvatelstva. Hůře nežli se statistikou pravoslavného obyvatelstva je se statistikou sektářů, dissidentů a starověrců, říms. katolíků (v lednu 1897 — při jediném t. zv. sčítání, jež Rusko dosud mělo, druhé mělo býti koncem 1915, — celkem 11¹/₂ mil.), luteránů (3.6 mil.), mohamedánů 14 mil), židů (5.2 mil.). Celkem lze pro polovici r. 1913 celkové obyvatelstvo Ruska (i s Finskem, 3.2 mil.) odhadovati asi na 170 mil., v 16 letech (od r. 1897) tedy přirost o 42 mil., čili ročně na konec o 3 mil. (průměrem 2.6 mil.).

*) Odkazují v tom ohledu na pamětní spis, jež akademie vydá.

k jejich všeobecnému vzdělání theoretické vědomosti k pochopení příštího jejich povolání potřebné, zvláště ale všechny ty praktické zběhlosti, kterých je k vykonávání toho povolání zapotřebí«.

B. Hospodářské a hospodářsko-průmyslové vyučovací ústavy jakožto vyšší školy předmětové, jež »mají za účel, aby chovancům, kteří dostatečného theoretického i praktického vzdělání přípravného došli, zjednaly, při přispívání k jejich všeobecnému vzdělání, všechny theoretické i praktické vědomosti, jichž zapotřebí jest k hospodaření na větších statecích neb vykonávání průmyslových odvětví hospodářských neb v obojím tomto směru«.

C. Vysoké učení hospodářské (akademie), jež »má za účel, aby vědu v oboru hospodářství a lesnictví vzdělávalo a tímto směrem onoho vědeckého vzdělání poskytovalo, kterého nelze nabýti ani na hospodářských školách předmětových, ani na universitách neb na polytechnických ústavech«.

V důsledku tohoto usnesení zřízeny byly v Čechách dva ústavy skupiny B. Za ústav německý prohlášena hospodářská škola v Liebwertě, založená tam r. 1850 a r. 1856 vyšším ústavem doplněná. Ústav český zřízen r. 1866 v Táboře jako »Vyšší hospodářská a hospodářsko-průmyslová škola zemská«. Na Tábor padla volba zvláště z důvodu, že se město uvolilo propůjčiti nejen vhodné místnosti, ale zejména i velkostatek účelům ústavu odpovídající.

Statut, vydaný pro školu táboorskou — předchůdce ústavu nynějšího — zemským výborem 14. září 1866, vymezuje účel ústavu v podstatě tak, jak stanoveno usnesením sněmu pro školy skupiny B. Dobu studijní stanoví na 3 roky a to tím způsobem, »aby první dva ročníky byly věnovány učení toliko hospodářskému; v třetím budiž na základě výsledků učení obou předchozích ročníků vyučováno zvláštním odvětvím správy hospodářské a závodů průmyslových. Učení v třetím ročníku konejš se ve zvláštních kursech«.

Co do studijního plánu, rozlišuje statut »nauky základné, odborné a pomocné, jakož i nauky, směřující k vzdělání všeobecnému«.

Jako podmínky vstupu na ústav žádá statut věk nejméně 17 let, dále absolvování s dobrým prospěchem nižší reálky nebo nižšího gymnasia, po případě vykonání přijímací zkoušky, kterou »podobné vzdělání přípravné« bude osvědčeno; konečně v každém případě jednoroční praktickou přípravu.

Na tomto podkladě trval ústav až do r. 1874. Třeba jen podotknouti, že ročník třetí, statutem »v samostatných kursech« myšlený, se trvale neujal. Ústav byl tedy ve skutečnosti o 2 ročnících.

Teprve rok 1874 znamená návrat — ovšem modifikovaný — ke studiu tříletému. Vedle obou dosavadních ročníků řádných otevřen totiž roku toho ročník přípravný. Přijímání posluchačů

dělo se pak až do r. 1878 tím způsobem, že do ročníku přípravného přijímání posluchači na základě vysvědčení ze čtvrté třídy gymnasia nebo reálky — tedy bez praxe; do prvního (či vlastně nyní druhého) ročníku bylo mimo to třeba vykázati se vysvědčením o vykonané jednoroční praxi a podstoupiti přijímací zkoušku z předmětů matematických a přírodovědeckých (matematiky, chemie a fyziky). Toliko uchazeči s vyšším vzděláním než nižší střední školou (na př. 5 tříd střední školy) byli do ročníku toho přijímání bez praxe — ačli ovšem vykonali přijímací zkoušku, od níž osvobození jen posluchači, mohoucí se vykázati vysvědčením maturitním.

Rokem 1878 zostřeny požadavky pro vstup do (nynějšího) druhého — bývalého to prvního — ročníku tím způsobem, že přijímání jen ti, »kdož se vykázá vysvědčením z vyšší školy, než jest čtvrtá — aniž by měli hospodářskou praxi — a zároveň složili předepsanou zkoušku«. »Zkouška ta pozůstává v požadavcích, jaké možno činiti na žáky absolvovavší 6 tříd střední školy, a vztahuje se k botanice, zoologii, matematice, fyzice a chemii. Jen žáky mohoucí se vykázati vysvědčením maturitním, sprostuje sbor učitelský této zkoušky.« Rokem 1882 nastupuje další zvýšení podmínek vstupu do druhého ročníku, neboť žádáno, aby posluchači, kteří přímo do ročníku toho chtějí vstoupiti, předložili vysvědčení »z vyšší školy než jest pátá«. Na tom zůstalo až do r. 1887, kdy započato s prováděním reorganisace ústavu ve smyslu usnesení sněmovního z dne 14. října r. 1884, znamenajícího novou úpravu hospodářského školství.

Jak známo, rozeznává reorganisace ta čtvrtý druh zemědělských škol: 1. Zimní školy hospodářské. 2. Rolnické školy. 3. Střední školy hospodářské. 4. Vyšší hospodářské ústavy zemské (v Táboře a Liebwerdě).

Pokud jde o ústavy posléze jmenované, jest dle oné reorganisace jich statutárním úkolem, »aby posluchačům poskytovaly vyšší vzdělání vědecké v oboru zemědělství«. Doba studijní stanovena na 2 leta (čtyři pololetí). Vyučování vztahuje se

a) na theoretické vyučování všem základním vědomostem, jež sloužiti mohou k lepšímu porozumění nauce o hospodářství a k odůvodnění jejímu, jakož i na vyučování jednotlivým odborům zemědělské nauky samé;

b) na pravidelné demonstrace, cvičení, výlety a rozmluvy, jež mají theoretické vyučování doplniti jako nedílná část veškerého vyučování.*)

»Posluchači na vyšších hospodářských ústavech zemských třídí se na řádné a mimořádné. Řádní posluchači jsou ti, kdož všechny předměty studují a veškerým zkouškám se podrobí.«

»Za řádného posluchače může býti přijat jenom ten, kdo se prokáže platným vysvědčením maturitním z některé

*) Podrobnou osnovu viz na str. 136—9 zemsk. zák. z r. 1885.

školy střední, aneb vysvědčením dospělosti, jež obdržel na některé hospodářské střední škole v Čechách.«

»Za posluchače mimořádného může býti přijat, kdo má potřebných vědomostí, aby s užitkem mohl konati studia, a jest alespoň 18 let stár.«

S prováděním reorganisace r. 1884 usnesené počalo se v Táboře teprve r. 1887. Ve smyslu usnesení sněmu stanovena tu doba studijní na 2 roky. Co do podmínek vstupu, rozhodnuto prováděti reorganizaci postupně a to tím způsobem, že r. 1887 stanoveno — vedle vysvědčení dospělosti ze střední školy hospodářské — za podmínku vstupu pro řádné posluchače vysvědčení nejméně z páté třídy škol středních, v letech následujících pak postupně mělo býti požadováno vysvědčení ze tříd vyšších, takže požadavek maturity měl nabýti platnosti teprve rokem 1890/91.

Ale toto postupné zvyšování podmínek vstupu bylo dodrženo jen do r. 1888, kdy za řádné posluchače přijímání ti, kdo se mohli vykázati nejméně vysvědčením ze šesté třídy škol středních. Od dalšího zvyšování podmínek v letech následujících upuštěno. Za důvod uváděn silný pokles frekvence — vysvětlitelný jednak současným zřízením středních škol hospodářských, ale zaviněný zvláště i samotným způsobem postupného zvyšování podmínek vstupu co do posluchačů vycházejících z gymnasií a reálék: Kvintán, který mohl již r. 1887 vstoupiti za řádného posluchače do I. ročníku, neměl důvodu, aby odkládal se vstupem až po absolvování sexty, která žádána do téhož ročníku r. 1888. Nehledě ani k tomu, že tu maturanti středních škol hospodářských byli stavěni na roveň absolventům nižších tříd vyšších oddělení škol středních.

Od dalšího zamýšleného postupného zvyšování podmínek vstupu tedy upuštěno, čímž ovšem toho času padlo i uskutečnění požadavku maturity jako podmínky vstupu, stanovené sněmem r. 1884. Naopak v základě usnesení zemského výboru z r. 1889, schváleného sněmem 19. ledna 1890, stanoveno provisorně:

»1. Aby vyučování podle nových stanov na obou ústavech (v Liebwerdě a v Táboře) zavedené ve dvou ročnících nadále se zachovalo.

2. Aby po dobu provisorie přijímání byli co žáci řádní takoví, kteří absolvovali šestou třídu gymnasia neb reálné školy s dobrým prospěchem.

3. Aby zřízen byl přípravný kurs pro ty, kteří šestou třídou vykázati se nemohou, do kterého směřjí býti přijati také absolventi čtvrté třídy středních škol, kteří po odbyté dobré zkoušce budou míti právo, postoupiti do I. ročníku vyšší hospodářské školy jakožto řádní žáci.«

(Kromě toho mohli ovšem vstoupiti do I. ročníku i maturanti středních hospodářských škol.)

V podstatě ocitl se tedy ústav zase tam, kde byl před r. 1887, resp. před reformou z r. 1884: při stejných obtížích, vznikajících

jednak z různorodosti předběžného vzdělání svých posluchačů, jednak z nedostatečnosti jeho při valné části jich.

Obtížím tím odpomoženo z části teprve r. 1895, kdy za podmínku vstupu pro řádné posluchače stanoveno absolutorium střední hospodářské školy anebo alespoň vysvědčení I. třídy sexty škol středních. Současně rozšířena doba studijní pro všechny posluchače na 3 léta. (Dosud 2 léta a ev. přípravný kurs.)

Další — a to dosud platné — úpravy dostalo se konečně oběma ústavům usnesením sněmovním z 5. května 1900.

Změněn jím především titul ústavů z dosavadního »Vyšší hospodářský ústav zemský« na »Královská česká akademie hospodářská«. Stanoveno dále (usnesení ze dne 16. února 1895 a 5. května 1900), že »účelem královských českých akademií hospodářských jest poskytovat posluchačům vyšší vzdělání vědecko-praktické v oboru zemědělství«.*)

»Ústavy tyto poskytují také příležitost, aby zvláštními kursy šířily vědomosti i dovednosti, jichžto jest třeba pro zvláštní výkony hospodářské, na př. meliorace pozemkové, i taktéž pro různou odvětví hospodářství, na př. lnářství, ovocnictví, mlékařství a pod.«

»Další úlohou těchto ústavů jest pěstovati zemědělskou vědu ve všech jejích směrech, jakož i zemědělské výzkumnictví.«

Doba studijní stanovena na 2 roky, t. j. na čtyři semestry.

»Posluchači jsou řádní a mimořádní. Řádnými posluchači jsou, kdo prokáží vysvědčením, že s dobrým prospěchem absolvovali úplné gymnasium, reálku neb střední hospodářskou školu. Mimořádní posluchači jsou, kdo prokáží stáří alespoň 16 let a potřebné vědomosti, aby mohli s prospěchem věnovati se studiu buď veškeré látky učebné aneb některých zvláště zvolených nauk.«

Za řádné posluchače přijímáni jsou od r. 1911 — vedle absolventů středních hospodářských škol s vysvědčením dospělosti — pouze maturanti gymnasií a reálék. Toho roku aktivován také třetí (nepovinný) rok studijní, jímž — vedle rozšíření studia — umožněno posluchačům fakultativní rozvržení studia na 6 semestrů. Rokem 1914/15 zavedeno konečně tříleté studium obligatorně na základě usnesení zemské správní komise ze dne 16. září — bez prejudice pro další usnesení zemského výboru království Českého, pokud se týče sněmu.

Na důkaz početnosti frekvence ústavu budiž uvedeno, že v roce 1913—14 měla akademie 191 posluchačů v semestru zimním a 189 v letním. Z nich (letní sem.) 103 v I., 75 v II. a 11 ve III. (fakult.) ročníku. Posluchačů řádných v I. ročníku 92, ve II. 63, ve III. 11. Co do předběžného vzdělání mělo z nich

*) Stanovy ústavu s osnovou studijní viz na str. 114—116 zemsk. zák. z r. 1900, č. 61.

maturitu na gymnasiu nebo reálce v I. ročníku 54 posluchačů, ve II. 37, ve III. 9. Ostatní měli maturitu na střední hospodářské škole.

Z omezených počátků vypracoval se tedy ústav v podstatě na ústav vysokoškolský, jakým dnes ve skutečnosti — bohužel dosud ne po právu — jest. Odpovídá tomu i jeho organisace*) i jeho vypravení. Ačkoliv v tom ohledu dosud Tábor plně nedošel svého zaslouženého cíle, může spokojeně a s klidnou sebedůvěrou přehlédnouti po padesáti letech výsledky svých snah a své práce.

ZPRÁVY.

Hospodářský boj po válce, hospodářské sblížení německo-rakouské a budoucnost německého exportu.)** I. Budou po válce styky světohospodářské obnoveny či dojde nynější hrozná válka vojenského zakončení, jen aby po ní potrvála další ještě, trvalá válka hospodářská? Lze očekávat semknutí se velikých říší světohospodářských — světohospodářských v dvojím smyslu, jednak obchodně a celněpolitického spětí se soběstačností uvnitř a uzavřením na venek, jednak vnitřního hospodářského proniknutí se všemožným oddalováním všelikých prvků cizích — či lze s nadějí na úspěch pracovati k obnovení dřívějších mezinárodních styků a smluv obchodních? Bude po válce potřebí úplné reorientace obchodních cest a obchodní politiky, a bude k tomu žádoucí a úspěšné utvoření hospodářské Střední Evropy s převážnou soběstačností a s rozšířením na Balkán a západní Orient? To jsou otázky, jichž řešením zabývají se hospodářští politikové říšskoněmečtí a jež mají význam i pro nás, protože sice jejich politické rozhodnutí padne v Berlíně a v Budapešti, ale jejich hospodářské a politické účinky dotknou se citelně i nás. Podle Eulenburga dlužno připustiti, že nové hospodářství mírové nikterak nemůže býti bezprostředním pokračováním minulosti. Především nezůstane bez silnějších politických i hospodářských následků, dojde-li ke změnám teritoriálním, jako bylo nepochybně při ztrátě Elsasko-Lotrinska pro Francii: již kdyby jen Polsko mělo býti odloučeno od Ruska, byl by eventuelně alespoň hospodářský přičleněn k ústředním mocnostem nový průmyslový obvod, který se dosud vyvíjel za zcela jiných hospodářských předpokladů a s jiným hospodářským zázemím. Dále nastaly ve válečném mezidobí na světovém trhu přesuny jak v postavení neutrálních států, jejichž světohospodářský význam trvalým jejich finančním zesílením stoupl, tak užším nerozlučným spětím států válčících, jaké

*) Kromě stanov, publikovaných posledně r. 1907 č. 61 z. z., srv. zvláště článek Dra. E. Zeise v Agrární revui, roč. I. »Král. česká hospodářská akademie v Táboře.«

**) *Weltwirtschaftliche Möglichkeiten von Franz Eulenburg*, Sammlung von Schriften zur Zeitgeschichte sv. 21, Berlín 1916, stran 136; *Über den Wahnsinn der Handelsfeindseligkeit* von Lujo Brentano, Mnichov 1916, stran 32; *Die Zukunft des deutschen Aussenhandels* von Heinr. Herkner v *Schmollerově Jahrbuch* für Gesetzgebung, Verw. und Volkswirtschaft 1916, str. 151 a násl.; *Der wirtschaftliche Nebenkrieg* von Franz Klein, Tubinky 1916, stran 92.